

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

**Převaděčství po únorovém převratu 1948
na západních hranicích Šumavy**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Černá

Historie se zaměřením na vzdělávání – Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Breitfelder, Ph.D.

Plzeň, 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu práce panu PhDr. Miroslavu Breitfelderovi, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné připomínky k jejímu zpracování. Ráda bych touto cestou poděkovala paní Marii Kotálové za čas, jenž mi poskytla, a za předání svých vzpomínek. Poděkování patří mé rodině, která mě během celého studia vytrvale podporovala. V neposlední řadě chci poděkovat i mému otci Vratislavovi Černému za rady při realizaci bakalářské práce a švagrovi Luďku Pražákovi za pomoc s grafickou stránkou práce.

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje tématu převaděčství, jež nastalo po únorovém převratu roku 1948 jako důsledek uzavření československých státních hranic. První část práce popisuje změny v politickém vedení tehdejšího Československa a příčiny těchto změn. Dále se zabývá uzavřením státních hranic, jež je spjato s emigrací a převaděčstvím. Ve druhé části je pozornost zaměřena na konkrétní příklady převaděčství na státních hranicích Šumavy. Práce uvádí převaděčskou činnost dvou nejznámějších šumavských převaděčů – Josefa Hasila a Kiliana Nowotneho. Poslední kapitola předkládá život převaděče Josefa Rejšeka z oblasti Železné Rudy a výpověď jeho dcery a pamětnice paní Marie Kotálové.

Klíčová slova

Převaděčství; Šumava; komunistický převrat; Josef Rejšek; Josef Hasil; Kilian Nowotny; uzavření státních hranic

Abstract

The bachelor thesis deals with the topic of smuggling, which occurred after the February 1948 coup d'état as a consequence of the closure of the Czechoslovak state borders. The first part of the thesis describes the changes in the political leadership of the then Czechoslovakia and the causes of these changes. It also deals with the closure of state borders, which is linked to emigration and smuggling. In the second part, attention is focused on specific examples of smuggling at the state borders of Šumava. The thesis presents the smuggling activities of two of the most famous Šumava smugglers – Josef Hasil and Kilian Nowotny. The last chapter presents the life of the smuggler Josef Rejšek from the area of Železná Ruda and the testimony of his daughter and witness Mrs. Marie Kotálová.

Key words

Smuggling; Šumava; communist coup; Josef Rejšek; Josef Hasil; Kilian Nowotny; closing of state borders

Obsah

Úvod.....	6
1. Komunistický převrat a jeho příčiny.....	8
1.1. Československý politický vývoj před rokem 1948.....	8
1.1.1. Rodící se poválečná struktura ČSR.....	8
1.1.2. Nárůst komunistické moci.....	9
1.2. Únorový převrat.....	14
2. Důsledky nastolení komunistické moci.....	19
2.1. Změny poměrů ve státě.....	19
2.2. Uzavření státních hranic.....	20
2.2.1. Vznik Pohraniční stráže.....	21
2.2.2. Bezpečnostní opatření na státních hranicích.....	22
2.3. Emigrace.....	23
2.3.1. Činnost kurýrů.....	24
2.4. Převaděčství.....	25
3. Králové Šumavy.....	27
3.1. Josef Hasil.....	27
3.2. Kilian Nowotny.....	29
4. Akce „Zejbíš“.....	31
4.1. Život a převaděčská činnost Josefa Rejška.....	31
4.2. Výpověď pamětnice paní Marie Kotálové.....	34
Závěr.....	36
Resumé.....	38
Seznam pramenů a literatury.....	39
Seznam příloh.....	42

Úvod

Důsledků komunistického převratu, který proběhl v únoru roku 1948, nastalo hned několik. Byla to nejen dominantní orientace československé politiky na Sovětský svaz, ale také perzekuce občanů nesouhlasících s vládoucí stranou či preferování dělnické třídy. Lidé v té době museli komunistické straně vyjadřovat dostatečnou podporu a souhlasit s její ideologií. Ne všichni se však s novými poměry v zemi chtěli ztotožnit. Pokud projeví svůj vlastní názor, nekorespondující s názorem komunistů, čekal je postih v různé podobě. Obvykle například dostávali pracovní výpovědi, na základě svého politicky nevyhovujícího původu mohli být vyhozeni z vysokoškolských studií, v horších případech je čekalo zatýkání, tvrdé výslechy, pobyt ve vězení a výjimkou bohužel nebyl ani trest smrti.

Lidé neměli moc možností, jak se proti novému režimu bránit. Hned po převratu byly zároveň uzavřeny hranice vedoucí na Západ, aby občané ČSR nepoznali jeho demokratické smýšlení. Přesto se našli jedinci, kteří riskovali svůj život pro to, aby mohli žít ve svobodě. Rozhodnutí, zda opustit hranice a zanechat zde celý svůj život, častokrát včetně rodiny, se stávalo jednou z největších překážek. Jestliže se exulanti k takovému kroku přeci jen odhodlali, čekala je nelehká cesta. Překročení hranic nebylo možné jako v dnešní svobodné době. Pohraničí bylo střeženo hlídkami strážníků, kteří měli povinnost zamezit jakémukoli úniku do zahraničí. Postupně se navíc začala budovat i tzv. železná opona, jež neexistovala jen jako pouhý termín, nýbrž se stala skutečným hmatatelným předělem Východu a Západu. Výhodu v té době měli českoslovenští obyvatelé žijící na hranicích státu, jelikož znali velmi dobře okolní krajinu, hranice a hraniční přechody. Právě z těchto lidí začali vznikat první převaděči.

K ilegálním přechodům byla na západních hranicích ČSR využívána nejčastěji oblast Šumavy. Tamější krajina umožňovala prchajícím ve svých lesích alespoň částečný úkryt. V zimních měsících byly naopak přechody kvůli velkým závějím o to složitější. Exulanti se na Šumavě dost často spojovali s některými z převaděčů, aby je bezpečně dopravili přes hranice. Mezi nejznámější šumavské převaděče patří Josef Hasil a Kilian Nowotny. Státní bezpečnost se snažila oba dopadnout, avšak ani v jednom případě se jí to nepodařilo. Díky jejich nepolapitelnosti a bravurní znalosti Šumavy se pro ně vžil název Králové Šumavy.

Úspěšní exulanti se na Západě mnohokrát spojili se zahraničními zpravodajskými službami a do ČSR se vraceli jako kurýři, aby zjistili požadované informace nebo vykonali uložené úkoly. I oni využívali služeb převaděčů pro převod do Československa a zpět.

Převaděčství se bylo důsledkem únorového převratu, někdy však bývá v kontextu doby opomíjeno. To je jeden z důvodů, proč se ve své bakalářské práci věnuji tomuto tématu, jelikož je důležité si i tyto části historie připomínat. Cílem práce je popsat příčiny vedoucí k únorovému převratu a jeho následnou realizaci, jelikož tyto události zapříčinily vznik převaděčství. Dalším cílem je uvedení do problematiky změn nastalých po převratu, do nichž spadá emigrace, činnost kurýrů a převaděčů. Posledním cílem je představení životů Králů Šumavy – Josefa Hasila a Kiliana Nowotneho, jakožto hlavních převaděčských osobností na Šumavě, a život Josefa Rejška, který působil jako převaděč v oblasti Železné Rudy. Život a činnost posledního zmiňovaného bude doplněna o výpověď paní Marie Kotálové, jeho dcery a pamětnice. Toto téma jsem si vybrala také proto, že paní Marie Kotálová je dlouholetou přítelkyní naší rodiny a k oblasti Šumavy a Železné Rudy máme, nejen díky tomu, velmi blízký vztah.

Faktografii práce čerpá z dostupných zdrojů pramenů a literatury. Pro popis komunistického převratu je především důležitá publikace Nekrvavá revoluce od nedávno zesnulého Karla Kaplana, která uvádí únorové události do širších souvislostí. Téma uzavření hranic je zpracováno především z publikací od Iva Pejčocha a Zdeňka Šmída, který se zaměřil na strážení hranic na Šumavě. V kapitolách o jednotlivých převaděčích vycházím z publikací Šumava... hranici přecházejte po půlnoci od Viléma Hracha a Šumavští převaděči od Pavla Moce. Obě publikace byly vytvořeny na základě syntézy archivních pramenů, dostupné literatury a vzpomínek pamětníků. Práce též obsahuje obrazové přílohy (viz přílohy 1–6), které doplňují uvedená fakta a dotvářejí tak celkový obraz rozebíraného tématu.

1. Komunistický převrat a jeho příčiny

Roku 1948 nastal v tehdejším Československu převrat, jenž měl za následek jednačtyřicetiletou vládu komunistické strany. K této velké změně však vedlo několik příčin.

1.1. Československý politický vývoj před rokem 1948

1.1.1. Rodící se poválečná struktura ČSR

Již během 2. světové války se předválečný a budoucí poválečný prezident Edvard Beneš zaměřoval v exilu, pokud šlo o zahraniční politiku, na spolupráci se SSSR. Spatřoval v něm budoucího spojence a ochránce Československa před Německem.

V roce 1943, tedy ještě v průběhu války, Beneš podepsal v Moskvě smlouvu se SSSR. Hospodářská blízkost a politická orientace na sovětskou stranu v ní byla patrná. Ve smlouvě se jednalo například o zbrojním průmyslu, zaměření československého exportu směrem k SSSR či stanovení a upevnění kurzu mezi korunou a rublem.

Po uzavření smlouvy oznámil v prosinci 1943 Edvard Beneš prostřednictvím londýnského rozhlasu do Protektorátu Čechy a Morava a na Slovensko základní strukturu a změny, jež se po válce odehrají v obnoveném státě. Nešlo v něm pouze o nastínění spolupráce se SSSR, ale také o změny ve vnitřním řízení státu. Jedním z takovýchto nových kroků bylo snížení počtu politických stran. Dále se zmínil i o Národní frontě, jež měla za úkol politické strany sdružovat.¹

Na vzniku Národní fronty se shodli politici londýnského i moskevského exilu. Jejich vizí bylo vytvořit orgán, ve kterém by všechny politické strany zastupovaly jednotný názor. Důvodem jejího vzniku měla být četná předválečná pluralita politických stran a zejména to, že v době zásadních rozhodnutí nedokázaly být tyto strany ve shodě.

Další příčina pramenila z doby válečné, kdy se některé strany rozhodly pro spolupráci s německými nacisty. Národní fronta se měla sestávat pouze z těch členů, kteří nepodlehli v období druhé světové války kolaboraci. Pokud do ní nějaká strana chtěla vstoupit, muselo být její přijetí odsouhlaseno nejdříve samotnou Národní frontou a až poté ministrem vnitra.

¹ KRYSTLÍK, Tomáš. *Zamlčené dějiny*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-06-6. s. 158–160.

Všechny takto sdružené strany vždy formálně odsouhlasily veškeré návrhy zákonů a rozhodnutí vlády v nepozměněné podobě.²

Při návštěvě Moskvy se Beneš setkal též s čelnými představiteli komunistického odboje. Přislíbil jim čelní pozici v budoucí vládě a obsazení důležitých ministerských úřadů. Díky tomuto kroku začala komunistická strana vytvářet socialistický blok proti své opozici v Londýně. Do bloku spadali komunisté, národní socialisté a sociální demokraté.³

Moskva se také stala místem pro jednání některých členů exilové vlády s komunisty v březnu roku 1945, tedy necelé dva měsíce před koncem druhé světové války. Hlavním tématem měl být vznik a uspořádání vlády pro obnovený československý stát, její program a postavení Slovenska uvnitř ČSR. Hlavního slova v návrhu programu se ujali komunisté, jejichž vize v jednání vévodila. Vznikla zde též již zmíněná Národní fronta Čechů a Slováků.⁴ Pokud do ní nějaká strana chtěla vstoupit, muselo být její přijetí odsouhlaseno nejdříve samotnou Národní frontou a až poté ministrem vnitra. Všechny takto sdružené strany vždy formálně odsouhlasily veškeré návrhy zákonů a rozhodnutí vlády v nepozměněné podobě.⁵

1.1.2. Nárůst komunistické moci

Hned v roce 1945 si při sestavení vlády komunisté zabrali důležité posty jednotlivých ministerstev, a to konkrétně ministerstvo vnitra, financí, informací a zemědělství.⁶ V tom samém roce stoupl členství v KSČ z 27 000 obyvatel na 1 007 834. Být ve straně totiž mnohdy přinášelo určité výhody. Členové KSČ se mohli ucházet o lukrativní pracovní místa či byla zamlčována jejich případná spolupráce s nacisty a udavačství během války.⁷ Nárůst strany byl neméně způsoben celkovou proměnou myšlení, jež se postupně odehrávala ve společnosti po druhé světové válce. Lidé se začali přiklánět k socialismu, k myšlenkám

² KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 45–46.

³ KRYSTLÍK, Tomáš. *Zamlčené dějiny*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-06-6. s. 160–163.

⁴ Vláda České republiky. *Doba poválečná* [online]. 20. 12. 2008 [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/urad-vlady/historie/doba-povalecna-1945---1948-50552/>.

⁵ KRYSTLÍK, Tomáš. *Zamlčené dějiny*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-06-6. s. 160–163.

⁶ KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 11.

⁷ KRYSTLÍK, Tomáš. *Zamlčené dějiny*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-06-6. s. 165.

jednoty a spolupráce.⁸ Komunismus se chtěl v tomto duchu zasadit především o rovnost členů celé společnosti, úměrně tomu se však začala snižovat osobní svoboda.⁹

Celé snažení, dostat se na přední místa v politické scéně ČSR, přineslo komunistické straně první ovoce v parlamentních volbách roku 1946. Drtivě porazila ostatní strany s počtem 40,2 % hlasů. Jako druhá skončila Československá strana národně socialistická s 23,6 % hlasů, dále pak Československá strana lidová s výsledkem 20,2 % a jako poslední Československá sociální demokracie s 15,5 % voličů. Naopak na Slovensku vyhrála Demokratická strana s 62 % hlasů, až za ní skončila Komunistická strana Slovenska s 30,37 % hlasů, Strana slobody s 3,73 % a jako poslední Strana práce s 3,11 %. Rozložení poslanecké sněmovny bylo podle hlasů následující: KSČ 93 poslaneckých křesel, Československá strana národně socialistická 55 křesel, Československá strana lidová 46 křesel, Demokratická strana 43 křesel, Československá sociální demokracie 37 křesel, Komunistická strana Slovenska 21 křesel, Strana slobody 3 křesla a Strana práce 2 křesla.¹⁰

Volby také předurčily novou vládu, kterou v červenci roku 1946 jmenoval prezident Edvard Beneš. Jejím předsedou se stal Klement Gottwald jakožto představitel vítězné komunistické strany. Právě ta měla v nové vládě nejvíce ministerských funkcí, jejich počet se z původních čtyř zvýšil na devět. Národní socialisté s Lidovou a Demokratickou stranou dosadili čtyři ministry. Tři další členové vlády vzešli ze sociálních demokratů a zbývající dva nebyli členy žádné ze stran.¹¹

Co se týká samotného hlasování, právo volit se dle dřívějšího schváleného vládního programu vztahovalo na všechny občany bez rozdílu pohlaví a hranice pro aktivní voliče se nově stanovila na 18 let.¹² Jelikož bylo na území Čech na výběr pouze ze čtyř stran a občané měli povinnou volební účast, vznikly tzv. bílé hlasovací lístky, které voliči využili v případě, že se neztotožňovali s programem žádné kandidující strany.¹³

⁸ KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 11.

⁹ RANDÁK, Jan a kol. *Dějiny českých zemí*. Praha: Knižní klub, 2016. Universum. ISBN 978-80-242-5503-3. s. 320.

¹⁰ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 60.

¹¹ Tamtéž, s. 63.

¹² RANDÁK, Jan a kol. *Dějiny českých zemí*. Praha: Knižní klub, 2016. Universum. ISBN 978-80-242-5503-3. s. 322.

¹³ MACHALA, Jan. Retribuce a parlamentní volby 1946. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2022-12-29]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no17/060-079.pdf>.

Parlamentní strany, zvolené ve větším či menším zastoupení a spadající do Národní fronty, se začaly postupně názorově rozcházet nejen v domácí, ale i v zahraniční politice. Způsoboval to především odklon KSČ od USA. Směřování k SSSR se projevilo například při mezinárodních konferencích, v nichž ČSR v čele s ministerským předsedou Klementem Gottwaldem hlasovala vždy ve prospěch východního bloku.¹⁴

Zásadní zlom však nastal v roce 1947, kdy byl nabídnut všem evropským státům tzv. Marshallův plán¹⁵. Do jednání o pomoci mělo být zahrnuto i Československo a svoji účast na konferenci, jež se měla odehrávat v Paříži, vláda předběžně potvrdila 7. července. Přestože pomoc byla Spojenými státy myšlena v Evropě plošně, SSSR plán odmítlo, jelikož sovětské komunistické vedení nechtělo podporovat poválečný vliv Ameriky v Evropě, ba naopak mu chtělo co nejvíce zabránit.

Nejen z tohoto důvodu odjelo několik politických představitelů do Ruska na jednání. V čele delegace stanul Klement Gottwald jako předseda československé vlády, ministr zahraničí Jan Masaryk a také Prokop Drtina, ministr spravedlnosti. V Kremlu byla delegace přijata 9. července. V pozdních nočních hodinách začala jednání se samotným generálním tajemníkem Stalinem. Stanovisko ruské strany znělo jasně: v případě, že ČSR neodvolá svoji účast na Marshallově plánu do 10. července do 16:00, bude to pro ni znamenat vážné následky.

Na základě Gottwaldova telegramu se v Praze sešla vláda 10. července ráno, aby v této věci vynesla konečné rozhodnutí. Po celodenním jednání byl výsledek jasný, a to na základě diktátu z Moskvy plán nepřijmout.¹⁶ Sovětské politické vedení tímto začalo vystupovat proti USA, jež podle nich chtěly SSSR oslabit a ukrást mu poválečný vliv v Evropě.

¹⁴ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: České politické diskurzy 1945–1948*. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0. s. 302.

¹⁵ Marshallův plán byl vytvořen Georgem Catlettem Marshalllem, ministrem zahraničních věcí Spojených států amerických. Důvodem jeho vzniku byla Marshallova účast na konferenci v Moskvě, kde se jednalo o budoucím vývoji Německa. Ministr zahraničí byl šokován přístupem Stalina, generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu, který si chtěl upevnit svoji pozici diktátora a ještě více posílit komunismus v Evropě skrze hospodářskou vyčerpanost. George C. Marshall proto ihned po návratu do vlasti začal vypracovávat plán, na jehož základě by tomu mohl zabránit. Plán měl cílit na zlepšení hospodářské situace v Evropě. USA měly evropským zemím poskytnout nejen finanční injekci, ale také zajistit odborníky, kteří by povznesli špatnou situaci v továrnách a zlepšili některé zastaralé postupy výroby. RYBÁŘ, Radek. Marshallův plán. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>.; MICHÁLEK, Slavomír. Odmítnutí Marshallova plánu. *Dějiny a současnost* [online]. [Cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/7/odmitnuti-marshallova-planu/>.

¹⁶ RYBÁŘ, Radek. Marshallův plán. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>.

Dalším krokem sovětské opoziční politiky se stal vznik Informbyra (Kominformy) v září toho roku. Pod záštitou SSSR se tak vytvořila organizace sdružující komunistické strany zemí spadajících do postupně se rozvíjejícího východního bloku. Hlavní cílem bylo ujednotit komunistické vedení stran členských států ve společném postupu proti imperialistickým Spojeným státům americkým. Změnit se měl také vnitropolitický přístup ke komunismu v případě některých států, do nichž spadala i ČSR.

Na ustanovující konferenci, probíhající v Polsku od 22.9. do 28. 9. 1947, byla KSČ podrobena kritice. Vedení Informbyra totiž neschvalovalo cestu, skrze níž se chtěla KSČ dostat do čela státní moci, a to prostřednictvím parlamentní demokracie.¹⁷ V tu chvíli bylo postavení ČSR, tedy jakéhosi mostu mezi Východem a Západem, na několik desetiletí pohřbeno. Přestože se ostatní strany Národní fronty snažily o styk se západním zahraničím, nedokázaly vyvážit teď již neskrývanou orientaci směrem k Východu. Tento příklon měl mimoto ještě další dva hlavní důvody: strach z obnovení německé hrozby a nezapomenutelnou mnichovskou zradu západních mocností z roku 1938.¹⁸

Nátlak komunistické propagandy se na obyvatele ČSR během podzimu a konce roku 1947 ještě zvýšil. Komunisté nadále obsazovali důležitá místa, sloužící ke kontrole státu i občanů. Stále si ponechávali zejména ministerstvo vnitra, v jehož čele stál Václav Nosek. Jejich zaměření padlo na oblast bezpečnosti, v níž vedli Státní bezpečnost (StB), Zemské odbory bezpečnosti a nově zřízený Sbor národní bezpečnosti¹⁹. Vlivu neuniklo ani Vojenské obranné zpravodajství, skrze něž již v této době sledovali příslušníky armády, kteří nepodléhali komunistické ideologii. Odposlechy, sledování členů ostatních stran Národní fronty či maření schůzí nebylo ze strany komunistů výjimkou. Aby byly tyto praktiky zaštitěny, vydal Václav Nosek 12. 11. 1947 výnos „Stíhání některých protistátních trestných činů“. Přestože se výnos naprosto rozcházel s platnou ústavou, umožňoval bezpečnostním složkám zakročit v případech, které vyhodnotí jako protistátní. V praxi to znamenalo kontrolu poslaneckých projevů, zatýkání občanů nesouhlasících se smlouvami uzavřenými se SSSR či s činností státních úřadů. Pokud by se tyto trestné činy objevily u občana

¹⁷ KOLENOVSKÁ, Daniela – SMETANA, Vít. Kominforma – její založení a cesta k únoru 1948. *Československé dokumentační středisko* [online]. [Cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <http://www.csds.cz/cs/g6/4456-DS.html>.

¹⁸ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: České politické diskurzy 1945–1948*. Praha : Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0. s. 304–305.

¹⁹ Sbor národní bezpečnosti vznikl po 2. světové válce jako hlavní policejní složka ČSR. Skládal se ze dvou orgánů: Veřejná bezpečnost (VB) a Státní bezpečnost (StB). SNB byl spravován ministerstvem vnitra, jež bylo obsazeno již v roce 1945 komunisty. RŮŽIČKA, Daniel. Sbor národní bezpečnosti (SNB). *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/snb.php>.

s komunistickým profilem, nebyl by za ně stíhán. Postupně docházelo ke zpřísnování opatření, zejména u domovních prohlídek a kontroly nevyhovujícího tisku.²⁰

Zvyšujícímu se napětí ve společnosti napomohla událost, jež se stala 10. září 1947. V tento den obdrželi tři nekomunističtí ministři krabičky obsahující výbušninu. Jednalo se o ministra zahraničí Jana Masaryka, náměstka předsedy vlády Petra Zenkla a ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu. Poslední uvedený neváhal podat trestní oznámení. Komunisté se v případě nechtěli angažovat, proto se do vyšetřování vložilo ministerstvo spravedlnosti. Stopy jej zavedly do Krčmaně, kde krabičky vyrobil stolař Jan Kopka dle objednávky Aloise Zapletala (domovník krajského sekretariátu KSČ v Olomouci). Smutný fakt na tzv. krčmaňské aféře je ten, že se do vězení místo hlavních obviněných dostali vyšetřovatelé případu (Z. Marjanko, F. Doležal, L. Loveček).²¹

Předstupněm únorového převratu se na podzim 1947 stalo spiknutí na Slovensku. Komunisté si již po volbách roku 1946 uvědomovali, že vítězství Demokratické strany na Slovensku je pro ně ohrožující. Začali tedy systematicky pracovat na její likvidaci. Prvním plánem bylo rozštěpit stranu zevnitř. Posloužil jim k tomu soud s bývalým představitelem Slovenského státu Jozefem Tisem. Ten měl být souzen za protistátní činnost během druhé světové války. Komunisté usilovali o trest smrti a snažili se k tomuto rozhodnutí dotlačit i nekatolickou část Demokratické strany. 18. dubna 1947 byl Jozef Tiso skutečně popraven, avšak predikce komunistů o tom, že se katolická část strany odtrhne a založí si vlastní stranu, byla mylná. KSČ se proto rozhodla vyvolat na Slovensku vládní krizi. Nejprve nechala Gustáva Husáka, aby podal demisi Sboru pověřenců, slovenského vládního orgánu, jelikož byl jeho předsedou. Přestože byl Sbor pověřenců tvořen převážně Demokratickou stranou, jež s tímto postupem nesouhlasila, přijetí demise se uskutečnilo. KSČ začala uměle vytvářet spiknutí na Slovensku. Zpočátku bylo pozatýkáno několik představitelů Demokratické strany na základě falešných obvinění a neverifikovatelných důkazů o podnikání různých kroků, které by vedly ke zničení ČSR a vzniku samostatného Slovenska. Proces se však komunistické straně nezdařil, jelikož narazila na odpor nekomunistických vládních stran.²²

²⁰ NEDVĚDICKÝ, Kamil. Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu. In: *Securitas imperii*, sv. 17/2. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. ISSN 1804-1612. s. 67-68.

²¹ TOTEV, Jonko. Krčmaňská aféra. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-02-01]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/a_krcman.php.

²² KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 86-95.

1.2. Únorový převrat

Na přelomu let 1947/1948 houstla atmosféra ve vládě mezi nekomunistickými stranami a komunisty. V květnu 1948 měly proběhnout volby do Ústavodárného národního shromáždění. Jednotlivé strany si dělaly průběžné průzkumy, aby zjistily, jaké jsou jejich šance. Mezi komunisty navíc začala panovat myšlenka převratu, kterou měly chystat jejich protistrany, a proto zesílili svoji taktiku v postupném získávání moci ve státě.²³ To se projevilo například v naprosto odlišném přístupu řešení politických otázek na vládní schůzi 21. ledna 1948. Jako jeden z bodů programu zde ministři projednávali platy státních zaměstnanců. Zástupci nekomunistických stran požadovali jejich řádné zvýšení. Komunisté se snažili tento návrh bojkotovat. Důvodem jejich počínání bylo obsazení vyšších úřednických míst nekomunisty. Naopak na nižší místa byli po válce dosazeni úředníci sympatizující s komunisty, u nichž často chyběla potřebná kvalifikace k výkonu práce v dané pozici. Pokud by byl návrh o zvýšení platů přijat, zisk by z toho měli především úředníci s kvalifikací z vyšších pozic. Tím by se podpořila nekomunistická část vlády a pro KSČ by to znamenalo oslabení před nadcházejícími volbami. Zároveň měla KSČ v úmyslu dostat úřednický aparát pod svoji kontrolu a snížit počet pracovních míst. Svůj názor o úpravě platů nakonec neprosadila.²⁴

Další spornou otázkou se stal termín parlamentních voleb a přijetí ústavy. Komunisté zastávali postoj nejdříve přijmout ústavu a následně vyhlásit termín voleb. Národní socialisté a Československá strana lidová se však postavili do opozice a argumentovali obrácený postup tím, že v situaci, kdy je vláda naprosto nejednotná, není možné ústavu dokončit.²⁵

Vyhrocená situace dosáhla svého vrcholu ve chvíli, kdy byl na příkaz zemského velitele policie snížen počet velitelství Sboru národní bezpečnosti v Praze a osm nekomunistických velitelů bylo odvoláno ze své funkce. Komunisté tímto krokem dostali SNB do své moci. Vláda se sešla 13. února a vedle krčmaňského případu byla na programu jednání i nové personální změny v SNB. Národní socialisté předložili tři body, o nichž vláda následně hlasovala. Zaprvé měl ministr vnitra Václav Nosek odvolat rozhodnutí zemského velitele SNB. Dále se mělo sejít předsednictvo vlády za účelem prošetření stížností ohledně SNB a dát vládě do 24. února výsledná stanoviska. Jako poslední bylo požadováno,

²³ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 133–136.

²⁴ Tamtéž, s. 138–140.

²⁵ Tamtéž, s. 144.

aby do té doby neprobíhaly žádné změny ve funkcích. Celá vláda se shodla pouze na bodu číslo dva, i přesto byly zbývající dva návrhy přijaty, jelikož pro ně, vyjma komunistů, hlasovali všichni.²⁶

Dne 19. února přiletěl do ČSR bývalý sovětský velvyslanec Valerian Alexandrovič Zorin. Účelem jeho návštěvy bylo přimět Klementa Gottwalda, aby co nejdříve došlo ve vládě k závěrečnému střetu a komunisté převzali moc. K tomu mu měla dopomoci sovětská armáda, v té době již připravena na maďarských hranicích, o jejíž pomoc měl Gottwald požádat. Předseda vlády pomoc odmítl s tím, že situace je zcela pod dohledem komunistické strany.²⁷

Následujícího dne se rozhodlo 12 nekomunistických ministrů Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové a Demokratické strany podat demisi na základě nesplnění požadavků ze strany komunistů a nespokojenosti s jejich kontrolou nad SNB.²⁸ Toho dne vydal ministr vnitra Nosek povel k mobilitě v řadách SNB, ke kontrole státních úřadů v Praze a k dohledu nad ministry v demisi.²⁹ Nekomunistické strany počítaly pouze s variantou, že na základě jejich demisí padne vláda, přičemž budou buď vypsané předčasné volby anebo se ustanoví nová vláda, v níž komunisté ztratí své vůdčí postavení. Tato taktika se však ukázala jako mylná, jelikož demisi nepodala většina vlády.³⁰

Klement Gottwald přednesl před zaplněným Staroměstským náměstím 21. února svůj projev, v němž nabádal k ustanovování akčních výborů. Jednalo se o svévolně zakládané orgány, které mařily činnost odpůrců komunistů a chtěly provést očistu státních institucí. Jejich cílem byla likvidace tzv. reakce, tedy příslušníků nekomunistických stran.³¹ Předseda vlády dále popsals cestu k řešení vládní krize. Dle komunistických předpokladů měly nastat dvě varianty. První se týkala přijetí demise nekomunistických ministrů prezidentem.

²⁶ PERNES, Jiří. Únor 1948 jako významný mezník ve vývoji československé společnosti. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu. Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 17–18.

²⁷ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 158–159.

²⁸ Vláda České republiky. *Jak to bylo v únoru 1948. Před 60 lety se komunisté dostali k moci* [online]. 25. 2. 2008 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/jak-to-bylo-v-unoru-1948--pred-60-lety-se-komuniste-dostali-k-moci-31790/>.

²⁹ PERNES, Jiří. Únor 1948 jako významný mezník ve vývoji československé společnosti. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu. Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 18.

³⁰ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 161.

³¹ PERNES, Jiří. Únor 1948 jako významný mezník ve vývoji československé společnosti. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu. Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 18–19.

V takovém případě by padla vláda, komunisté by ustanovili vládu novou s levicovým jádrem a zbytek by doplnili o ministry z nekomunistických stran, kteří jsou však vázáni ke komunistické spolupráci. Pokud by prezident demise nepřijal, komunisté by vyvolali generální stávkou a požadovali by jeho abdikaci.³² Nově bylo rozhodnuto, že z posílených strážních oddílů v rámci SNB mají vzniknout Lidové milice. Jednalo se o horlivé příznivce komunistů, kteří měli v případě nepokojů zasáhnout. Ve skutečnosti se Lidové milice staly ozbrojeným prostředkem ovládaným přímo komunistickou stranou.³³

Následujícího dne se konal sjezd závodních rad. Hlavního slova se ujal Antonín Zápotocký a Klement Gottwald. Znovu zde zaznělo řešení krize a také hospodářská otázka znárodnování. Až na deset účastníků sjezdu byli všichni za jedno s vizemi komunistických představitelů. Byla též dohodnuta generální stávka, jež se měla konat 24. února mezi 12. a 13. hodinou.³⁴ Beneš mezitím obdržel dopis od národních socialistů a lidové strany. V něm ho žádali, aby v žádném případě demisi nepřijímal, načež prezident tyto strany ubezpečil o svém rozhodnutí nejmenovat vládu bez účasti všech stran.³⁵

Dne 23. února došlo ke konkrétnímu formování Lidových milicí nejen v Praze, ale i v jiných městech. Pod jejich kontrolu se dostaly závody, centrum Prahy nebo pražské mosty.³⁶ Poznávacím znamením milicionářů byla červená páska na levé ruce.³⁷ Mezitím jednaly na politické scéně nekomunistické strany s Benešem. Chtěly, aby dále pokračovala činnost Národní fronty, jejíž existence by jako jediná mohla dostat vládu z krize. Naproti tomu ministerstvo vnitra vydalo pokyny k bojkotování a znemožňování protistranických schůzí, veřejných shromáždění a k vyvíjení jakékoli činnosti nekomunistických stran.

³² KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 163.

³³ BAŠTA, Jiří. Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [Cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/10/LIDOVE-MILICE.pdf>. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 978-80-87211-87-8.

³⁴ PERNES, Jiří. Únor 1948 jako významný mezník ve vývoji československé společnosti. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 20.

³⁵ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 164–165.

³⁶ BAŠTA, Jiří. Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2023-02-23]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/10/LIDOVE-MILICE.pdf>. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 978-80-87211-87-8.

³⁷ Tamtéž, s. 48.

Den před převratem se konala dohodnutá generální stávka s účastí 2,5 milionu občanů.³⁸ Stávka měla za pomoci Lidových milic ukázat, jak velké množství občanů stojí za komunistickou stranou a podporuje ji.³⁹ Komunisté v tentýž den obdrželi dopis od prezidenta, v němž žádal stranu o konsenzus se zbytkem vlády a udržení Národní fronty. V tu dobu si již byli komunisté jisti, že toto řešení je pro ně naprosto nepřijatelné.⁴⁰

Co se týče podpory nekomunistických stran, byla, oproti podpoře komunistů, neorganizovaná a v malém měřítku. Československé osobnosti se vyslovily 21. února v „Provolání k československé veřejnosti“. Požadovaly vyhlášení svobodných voleb na základě obav z rostoucí komunistické moci.⁴¹

Další projevy nesouhlasu s blížícím se převratem vyjádřili studenti, kteří se vydali na Hrad, aby ukázali sílu demokracie. První pochod se konal 23. února a účastnili se ho především stoupenci národních socialistů. Vzpomínky pamětníků dokládají, že šlo o noční pochod Prahou směrem na Pražský hrad. Za prezidentem bylo vpuštěno pouze pět zástupců. Beneš měl prostřednictvím delegace ubezpečit demonstrující o zachování demokracie v ČSR. Druhé shromáždění se konalo o dva dny později, tedy 25. února. Bohužel nepřineslo pozitivní výsledek, pouze několik desetitisíců zklamaných a zhrzených protestujících.⁴²

Konečné řešení bylo stvrzeno 25. února. V ten den podali demisi ještě další dva ministři ze sociální demokracie.⁴³ Představitelé KSČ, Klement Gottwald, Václav Nosek a Antonín Zápotocký, přednesli na Pražském hradě prezidentu Benešovi svůj návrh jmen na obsazení míst ministrů v demisi. O pět a půl hodiny později bylo o výsledku jasno díky Benešově podpisu, stvrzujícím komunistickou vládu. V nově reorganizované vládě měli třináct míst komunisté, deset míst ministři z jiných stran, avšak s naprostou oddaností komunistům,

³⁸ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 165–166.

³⁹ PERNES, Jiří. Únor 1948 jako významný mezník ve vývoji československé společnosti. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 20.

⁴⁰ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 167.

⁴¹ PERNES, Jiří. Únor 1948 jako významný mezník ve vývoji československé společnosti. In: KOCIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. s. 21.

⁴² ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. Josef Hasil. *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-02-23]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>.

⁴³ NEDVĚDICKÝ, Kamil. Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu. In: *Securitas imperii, sv. 17/2*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. ISSN 1804-1612. s. 74.

a poslední tři místa připadla nestraníkům. Gottwald poté vystoupil s projevem na Václavském náměstí, kde na něj čekalo několik desetitisíc lidí.⁴⁴

⁴⁴ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 167–168.

2. Důsledky nastolení komunistické moci

Formálně se komunisté ujali vlády 11. března 1948 po zasedání Národního shromáždění, jež jim vyjádřilo podporu a novou vládu odhlasovalo. Následovalo vydání nové ústavy. Původně měla vejít v platnost již v květnu, ovšem kvůli prezidentu Benešovi, který ji nechtěl stvrdit svým podpisem, byla náležitě přijata až v červenci téhož roku. Během té doby došlo k parlamentním volbám, Benešově abdikaci a novým prezidentským volbám, z nichž vzešel jako vítěz Klement Gottwald.⁴⁵ Po únorovém převratu se na pozadí těchto politických událostí začaly dít procesy, které zasáhly celou společnost od nejnižších vrstev až po ty nejvyšší napříč všemi oblastmi.⁴⁶

2.1. Změny poměrů ve státě

Komunisté ihned po převzetí moci započali s markantním rozdělováním společnosti. Stejně jako před převratem se i nyní opírali o masovou podporu dělníků. Druhou skupinu tvořili rolníci s živnostníky a až na posledním místě skončila inteligence.

Nezákonost se šířila skrz celou republiku. Jako příklad je možno uvést vznik táborů nucené práce a pomocných technických praporů. Do táborů byly zařazovány osoby politicky nespolehlivé, protirežimní, tzv. třídní nepřátelé. Jejich povolání k nástupu neplynulo z provedení trestných činů, nýbrž z údajné sabotáže komunistické moci nebo z rozšiřování reakčních myšlenek, např. nezájmem o sovětskou kinematografii. Práce v táborech se odehrávala v těžkém průmyslu, nejčastěji v uranových dolech. Pomocné technické prapory tvořili vojáci, kteří neodpovídali profilu vojáka plně sloužícího komunistické straně. U praporu nedostali žádné zbraně, ale fungovali jako levná pracovní síla, většinou při těžbě uhlí.

Mezi jedny z nejvíce zasažených vrstev společnosti patřila církev a inteligence. Za odmítnutí podřídit se nadvládě KSČ byla církev silně perzekuována. Projevy jsou spatřitelné v omezení vydávání církevního tisku, zatýkání kněží či v záboru části církevního majetku.⁴⁷ U inteligence došlo k masovému propouštění státně nespolehlivých úředníků ruku v ruce s obsazením vyšších řídicích pozic dělníky bez potřebného vzdělání. Výrazné omezení postihlo také vysoké školy. Na studia byli bráni pouze studenti z politicky

⁴⁵ TOTEV, Jonko. Únor 1948: události po Únoru 1948. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/1948/1948_04.php.

⁴⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 177.

⁴⁷ Tamtéž, s. 197–204.

vyhovujících rodin, jejichž zájem o vzdělání byl však nízký.⁴⁸ Na druhé straně muselo z vysokých škol odejít celkem 8640 studentů společně s více než 500 profesory.⁴⁹

Zvláštní pozornost si jistě zaslouží politické procesy z 50. let. Probíhaly nejen s příslušníky nekomunistických stran, ale též uvnitř samotné KSČ. Pro tyto účely byli do ČSR posláni sovětští poradci, kteří měli za úkol odhalovat osoby stranicky i celostátně nebezpečné. Velmi často docházelo k umělému vytváření případů nebo alespoň k jejich vyprovokování. Samotné vyšetřování se pak neslo v duchu nezákonnosti, psychického i fyzického teroru na obžalovaných. Podoba výsledného soudu v těchto procesech byla vždy předem jasná a určená. Veškeré projevy byly dopředu napsány, všichni zúčastnění se je museli naučit nazpaměť (včetně obžalovaných) a přeříkat je při soudních líčeních. Účelem vykonstruovaných procesů bylo ukotvit moc vládnoucí strany a režim lidově demokratické republiky. Zároveň měly vzbudit v široké společnosti strach a obavy, což se realizovalo především přenosem soudních líčení skrze rozhlas. V ČSR proběhly tzv. monstrprocesy s církevními hodnostáři a protistátně orientovanými osobami, např. s Rudolfem Slánským či Miladou Horákovou.⁵⁰

2.2. Uzavření státních hranic

V březnu roku 1946 pronesl bývalý britský premiér Winston Churchill slavnou řeč na půdě Westminsterské koleje ve Fultonu. Týkala se zvětšující se prohlubně mezi Západem a Východem. Signifikantním prvkem Churchillova projevu se stal termín železná opona, jímž vyjadřoval rozdělení Evropy na státy Západu a státy pod vlivem a kontrolou SSSR. Tato pomyslná opona se však během pár let stala v některých státech realitou.⁵¹

Československo bylo v tomto případě jednoznačným příkladem, jelikož již dva dny před převratem přestává Ministerstvo vnitra vydávat cestovní pasy, čímž znemožňuje volné vycestování do západních zemí. Postupně začínají být státní hranice uzavírány a ostřeji střeženy.⁵²

⁴⁸ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. s. 209–212.

⁴⁹ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*. Cheb: Svět křídel, 2010. ISBN 978-80-86808-88-8. s. 6.

⁵⁰ Národní archiv. *Politické procesy 50. let* [online]. [Cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/politicke-procesy>.

⁵¹ PEJČOCH, Ivo. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. Cheb: Svět křídel, 2008. ISBN 978-80-86808-52-9. s. 5.

⁵² JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 17.

2.2.1. Vznik Pohraniční stráže

Po skončení druhé světové války byly naše hranice střeženy zpočátku neorganizovaně prostřednictvím partyzánů či revolučních gard, tedy československých dobrovolníků, kteří střežili státní hranice a prováděli jejich vyklizení od německého obyvatelstva. Během května a června 1945 se vytvořil „Pohotovostní pluk 1“ Národní bezpečnosti, jenž společně se zálohami československé armády začal hranice řízeně hlídat. Po zrušení Pohotovostního pluku 1 se roku 1946 zrodily tři nové Pohotovostní pluky se sídly v Liberci, Plzni a Brně, přičemž počet praporů pod jednotlivými pluky byl různý.⁵³ Velký přerod přišel 1. 1. 1949 vznikem Pohraniční stráže Sboru národní bezpečnosti, jejímž hlavním úkolem byl dohled nad státní hranicí a především nad hraničními přechody. Příslušníci stráže byli z valné většiny členy KSČ.⁵⁴

Velitelství pohraniční stráže se nacházelo v Praze a bylo spravováno Ministerstvem národní bezpečnosti. Pod velitelství spadaly brigády, které se dělily na prapory a z nich se vyčleňovaly roty. Toto uspořádání vešlo v plnou platnost až roku 1951. Počty mužů v rotách se lišily. Zpočátku se jednalo o 35–40 mužů, nicméně tento počet se rychle zvýšil na 40–50 mužů, rozmístěných v rámci 5–10 kilometrů hranice. Postupně se ke strážníkům přidávali také psovodi. Strážník měl u sebe vždy samopal nebo pušku, útočný nůž a někdy též ruční granát.⁵⁵ V případě, že strážník narazil na osobu, která neoprávněně přešla hranice republiky nebo na osobu, která neuposlechla výstrahy a pokusila se hranice přejít, nezdráhal se zbraň použít.⁵⁶

Na Šumavě figurovaly celkem tři brigády – 7. brigáda Sušice, 10. brigáda Volary, 15. brigáda České Budějovice. Dohromady v nich bylo konstituováno celkem čtyřicet tři pohraničních rot. Vzhledem k neustálé potřebě zajištění ochrany a obrany státních hranic byly tyto bezpečnostní útvary doplňovány vojáky základní služby.⁵⁷ Postupem času se

⁵³ PEJČOCH, Ivo. *Hrdinové Železné opony: útoky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. Cheb: Svět křídel, 2008. ISBN 978-80-86808-52-9. s. 7.

⁵⁴ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 22.

⁵⁵ PEJČOCH, Ivo. *Hrdinové Železné opony: útoky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. Cheb: Svět křídel, 2008. ISBN 978-80-86808-52-9. s. 7–10.

⁵⁶ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 26.

⁵⁷ ŠMÍDA, Zdeněk. *Tajemství šumavské hranice*. Plzeň: Starý most, 2019. ISBN 978-80-7640-004-7. s. 76.

ostraha šumavských hranic snižovala, v roce 1984 existovaly již jen dvě brigády (Sušice a Domažlice) s devatenácti rotami.⁵⁸

2.2.2. Bezpečnostní opatření na státních hranicích

Fyzická podoba hlídání hranic se zprvopočátku realizovala pouze přes pěší hlídky strážníků a kontrolu osob či motorových vozidel, směřujících k hranicím. Zákaz pohybu měly osoby, které v pohraničí nebydly anebo zde trvale nepracovaly.⁵⁹ Brzy po převratu však bylo nutno vytvořit účinnější opatření. Začalo se proto budovat tzv. ženijně technické zabezpečení. Jednalo se o zátarasy z dvoumetrových dřevěných kůlů, kolem nichž byl omotán ostnatý drát. Postupně se zátaras takto stavěl ve třech řadách, přičemž prostřední stěna obsahovala vodiče vysokého napětí s 2000 až 6000 volty. Elektrifikovaný drátěný zátaras se dále vyvinul v elektrické zařízení ochrany hranic. Na drátěné zátarasy byla nainstalována signalizační zařízení, ohlašující narušení úseku.⁶⁰ V zátarasech byly vždy vytvořeny průchody pro pohraniční stráž. Okolní půda se často zorávala, aby bylo možné vidět, kudy exulanti přecházejí.

Neefektivní se stalo použití nástrahových min, které začali strážníci klást po roce 1953 mezi zátarasy. Jednalo se o miny různé povahy (nášlapné, spouštěné nástražným drátem...). Bohužel docházelo k nepředvídatelným a samovolným výbuchům takto nastražených pastí, a proto bylo jejich užívání ke konci padesátých let zrušeno.

Během šedesátých let se hraniční zabezpečení postupně mění. V první fázi na dvoustěnné zátarasy, z nichž je pouze jedna stěna opatřena elektrickým proudem. V roce 1965 byla instalace vysokého napětí na základě úmrtí pohraničních kontrol, způsobených těmito elektrifikovanými stěnami, zrušena. Nově existují pouze jednostěnné zátarasy se slaboproudými vodiči, vydávajícími signál v případě porušení. Další modernizace přichází například v podobě infrasenzorů či reflektorů.⁶¹

Funkce strážních jednotek však vznikem zátaras a ostatních zabezpečení nezanikla. Jejich působnost byla vymezena na pás 10–15 km od hranic směrem do nitra republiky. Tato příhraniční oblast byla rozdělena na zakázané a hraniční pásmo. Nejhůře dopadli obyvatelé

⁵⁸ ŠMÍDA, Zdeněk. *Tajemství šumavské hranice*. Plzeň: Starý most, 2019. ISBN 978-80-7640-004-7. s. 80–81.

⁵⁹ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 18.

⁶⁰ Tamtéž, s. 32.

⁶¹ PEJČOCH, Ivo. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. Cheb: Svět křídel, 2008. ISBN 978-80-86808-52-9. s. 12–13.

první zmiňované oblasti, jelikož se museli do jednoho vystěhovat. Kromě hospodářských objektů musely být všechny budovy strženy. Do zakázaného pásma, širokého někde až dva kilometry od hranic, nesmělo civilní obyvatelstvo vstoupit, volný přístup tedy měla pouze Pohraniční stráž.⁶² U hraničního pásma byla stanovena šířka do šesti kilometrů od hranic v návaznosti na pásmo zakázané. I pro toto pásmo byla vytvořena zvláštní pravidla, jako např. zákaz vycházení po západu slunce nebo bez povolení. Pohyb byl dovolen pouze na veřejných cestách. Kvůli hlubokým lesům či nepřehlednosti krajiny mohlo hraniční pásmo dosahovat až do dvanácti kilometrů.⁶³

Speciální dohled měla česko-bavorská hranice. Byla brána jako předěl Západu a Východu. Začala zde vznikat speciální utajená obrana železné opony. Její konkrétní realizace spočívala v budování železobetonových palebných kulometných objektů, pozorovatelů či panelových cest pro potenciální přejezd těžké techniky v případě vypuknutí konfliktu.⁶⁴

2.3. Emigrace

Komunistický převrat společně s uzavřením státních hranic vedl ke vzednutí vlny emigrace, která neutichla až do sametové revoluce roku 1989. Celkově do zahraničí uprchlo během komunistické vlády přes dvě stě tisíc občanů.⁶⁵

Motivy lidí, proč odejít ze země, byly různé. Nesouhlas s vládou jedné strany, nesvoboda projevu, nekomunistický původ, propuštění ze zaměstnání, nemožnost vzdělání, pronásledování, hledání svobodného života v zahraničí, to vše byly důvody pro opuštění vlasti. Mnozí svoji emigraci realizovali také proto, aby se v zahraničí spojili se západními mocnostmi a pomohli k navrácení demokracie do ČSR. Ať už byla pohnutka pro odchod jakákoli, přechod přes hranice ani život po něm nebyl pro žádného z emigrantů jednoduchý.

Pokud se tedy některý československý občan skutečně rozhodl opustit svoji rodnou zem, hned po překročení hranice jej čekala kontrola americké kontrarozvědky a následné zařazení do jednoho z uprchlických táborů. Životní podmínky v těchto provizorních ubytovnách

⁶² ŠMÍDA, Zdeněk. *Tajemství šumavské hranice*. Plzeň: Starý most, 2019. ISBN 978-80-7640-004-7. s. 82.

⁶³ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 26.

⁶⁴ ŠMÍDA, Zdeněk. *Tajemství šumavské hranice*. Plzeň: Starý most, 2019. ISBN 978-80-7640-004-7. s. 91–92.

⁶⁵ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 44.

byly na velmi nízké úrovni. Někteří z emigrantů se proto rozhodli přivydělat si vykonáváním zpravodajské činnosti.⁶⁶

Ne všechny přechody přes hranice však byly úspěšné. Jestliže Pohraniční stráž zadržela tzv. narušitele hranice ať už prchajícího, nebo chystajícího se uprchnout, převezla jej na nejbližší policejní stanici, v níž bylo nutné sepsat se zadrženou osobou protokol. Následoval převoz do věznice a soud. Ve většině případů se stání konalo na okresní úrovni. Zpočátku soud vynášel rozsudky ve formě odnětí svobody na pár týdnů, postupně se tresty zvyšovaly podle provinění na několik měsíců se zařazením do táborů nucených prací.⁶⁷ Od roku 1950 se ilegální přechod přes hranice kvalifikoval na základě nového trestného zákona jako trestný čin.⁶⁸

2.3.1. Činnost kurýrů

Již v prvopočátcích emigrace začali především uprchlí představitelé nekomunistických stran, veteráni z druhé světové války, ale též příslušníci SNB přemýšlet nad vytvořením tzv. třetího odboje. Jejich cílem bylo založení orgánu, který by sjednocoval československý exil a jeho činnost. Na tomto základě vznikla v únoru 1949 Rada svobodného Československa. Samotná myšlenka nicméně předčila realitu. Rodící se orgán nebyl schopný nezávislé existence, jelikož finanční prostředky jeho iniciátorů a zakladatelů byly díky emigraci mizivé. Pomoc se Radě dostalo od spojenců, zejména ze strany USA.⁶⁹

Začaly se konstituovat tři hlavní proudy československého zpravodajského exilu v rámci zpravodajských služeb, přináležejících k USA, Francii a Velké Británii. Původní myšlenka Rady, sjednotit československé zpravodajství pod svoji kontrolu, nebyla nikdy kvůli nejednotnému a nevýraznému vedení orgánu uskutečněna.⁷⁰

Faktické vedení odboje měly v rukou tři výše uvedené mocnosti. Pod jejich dohledem byli vysíláni do Československa kurýři, tedy osoby zjišťující politickou, ekonomickou, vojenskou a hospodářskou situaci v zemi. Jednotlivé úkoly a činnosti kurýrů se lišily. Často

⁶⁶ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*. Cheb: Svět křídel, 2010. ISBN 978-80-86808-88-8. s. 7–8.

⁶⁷ JIŘÍK, Václav. *Šumavská odysea* [online]. [Cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/sumavska-odysea-1254951/>. 1. elektronické vydání. Epocha, 2014. ISBN 978-80-7425-367-6.

⁶⁸ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 22.

⁶⁹ SVOBODA, Libor. Kurýři a převaděči jako jedna z forem protikomunistického odboje. In: SVOBODA, Libor – TICHÝ, Martin. *Cesty za svobodu: kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-19-5. s. 9–10.

⁷⁰ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*. Cheb: Svět křídel, 2010. ISBN 978-80-86808-88-8. s. 15–17.

prováděli sběr informací, zjišťovali náladu ve společnosti, počty vojenských jednotek, stav pozemních komunikací, letišť, zřizovali mrtvé i živé schránky, sháněli další osoby pro zpravodajskou činnost, předávali informace příbuzným osobám emigrantů nebo odnášeli do zahraničí majetek, který po svém odchodu museli v ČSR zanechat. Výjimečně dostali kurýři pokyn k převedení určitých osob, jež byly pro západní mocnosti důležité.

V Československu se kurýrům říkalo agenti-chodci a jejich postih, v případě že byli dopadeni, byl vysoký. Komunisté proti nim vedli tvrdý boj. Vykreslovali je jako vrahy, násilníky a kolaboranty s nacisty. Skrze dostupná média též přenášeli soudní procesy s obviněnými kurýry. Chtěli tím zastrašit společnost a zamezit tak dalším možným spolupracím se Západem.⁷¹

2.4. Převaděčství

Lidé žijící na hranicích Šumavy, získali v této době obrovskou devízu. Byli jedni z mála, kteří znali dobře šumavské hvozdy a jejich okolní krajinu. Postupně se z některých z nich začali rodit převaděči. Byli to obyčejní českoslovenští občané, kteří měli své zaměstnání, a proto na první pohled nebudili v bezpečnostních složkách podezření z provádění nezákonné činnosti.⁷²

Převaděči se ke své prováděné aktivitě stavěli různými způsoby. Někteří převáděli bez ohledu na to, jestli za pomoc dostanou finanční obnos či nikoli. Objevili se ale tací, kteří viděli v převaděčství příležitost, jak si velmi dobře přivydělat. Ojedinele docházelo i k tomu, že převaděč slíbil exulantům přechod přes hranice, místo toho je však okradl a někdy i zabil.⁷³

Lidé, kteří se dostali za hranice, se dost často vraceli jako již výše popsaní agenti-chodci. Pro bezpečný převod těchto kurýrů využívali západní mocnosti právě činnost převaděčů. Ti dostali kurýry do vnitrozemí republiky a po tom, co kurýr odvedl svoji práci, jej převedli zase zpět.

S emigrací a převaděčstvím se začalo ihned po únorovém převratu. Zejména zpočátku se nejednalo o strategicky promyšlené přechody, které však mohly být realizovatelné z důvodu

⁷¹ SVOBODA, Libor. Kurýři a převaděči jako jedna z forem protikomunistického odboje. In: SVOBODA, Libor – TICHÝ, Martin. *Cesty za svobodou: kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-19-5. s. 10–13.

⁷² Tamtéž, s. 13–14.

⁷³ JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. s. 19.

nedokonalého zabezpečení hranic. Postupem času vznikala síť převaděčů, spojujících se do různých skupin organizovaných či nepřímo vytvořených. Zmínky o převaděčích se dostávaly z malých měst do větších, s nimiž převaděči udržovali kontakt a domlouvali převody jednotlivých osob.⁷⁴

Komunistická strana, ve snaze získat co největší počet jmen převaděčů, kurýrů a exulantů, začala vytvářet akci nazvanou Kameny. Hlavní roli v ní sehráli fiktivní převaděči z řad SNB. Ti se spojili s osobami, které se chtěly dostat do zóny Německa, spadající pod správu USA. Členové SNB, převlečení za převaděče, je převedli na uměle vytvořenou hranici, kde je buď dopadla předem připravená Pohraniční hlídka anebo byly osoby přivedeny do budovy, vypadající jako americký satelitní úřad. Exulanti, v domněnání že už jsou v bezpečí, vypověděli veškeré informace o sobě, o důvodech přechodu, často se zmínili i o dalších známých, kteří také chtějí utéct na Západ. Po následném propuštění se měli dostat do uprchlického tábora. Nikdy tam však nedorazili, protože ve skutečnosti byli stále na území ČSR. V tu chvíli bylo jen otázkou času, kdy se SNB rozhodne je zatknout a předat StB, která je mohla na základě jejich výpovědi usvědčit z ilegálního opuštění republiky.⁷⁵

⁷⁴ SVOBODA, Libor. Kurýři a převaděči jako jedna z forem protikomunistického odboje. In: SVOBODA, Libor – TICHÝ, Martin. *Cesty za svobodou: kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-19-5. s. 13–14.

⁷⁵ JÍLEK, Tomáš a kol. *Na hranici dvou světů: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7043-880-0. s. 18.

3. Králové Šumavy

Šumava byla místem, skrze něž se lidé rozhodli opustit po únoru 1948 hranice. Dodnes tato část pohraničí sousedí s německým Bavorskem. Po druhé světové válce se Bavorsko dostalo do americké správy, a to byl hlavní důvod, proč si ho lidé prchající přes hranici vybrali pro svoji emigraci. Přes Šumavu se exulanti dostávali pomocí převaděčů. Těm nejnámějším na šumavských hranicích se říkalo Králové Šumavy. Jelikož znali velice dobře šumavskou krajinu, komunistická strana měla mizivou šanci je polapit. Jako Králové Šumavy jsou označováni především Josef Hasil a Kilian Nowotny.

3.1. Josef Hasil

Jedním z nejnámějších převaděčů na šumavských hranicích a tzv. Králů Šumavy, jak komunistická strana nazývala nedostižitelné převaděče, se stal Josef Hasil. Narodil se roku 1924 na Prachaticku, Šumavu tedy již od mala velmi dobře znal. Spolu se svými osmi sourozenci museli od útlého věku tvrdě pracovat. Za druhé světové války byl nasazen v Pasově na nucené válečné práce pro Německo. Konec války pak strávil opět v Čechách, kde se ukrýval doma. Když byl výsledek války již jasný, s bratrem vystupovali proti Němcům jako partyzáni. Díky tomu se následně mohl ucházet o místo člena Sboru národní bezpečnosti.⁷⁶

Po složení zkoušek v rámci výcviku SNB se stal z Josefa Hasila rotný a následně strážmistr. V roce 1947 dostalo SNB příkaz, aby část svých členů přesunulo do pohraničí. Hasil se tak dostává z Blatné, kde sloužil, na Šumavu k útvaru SNB Zvonková a po převratu je převelen k útvaru Josefův Důl u Horní Plané. Činnost SNB byla v té době v kooperaci s Finanční stráží, která zajišťovala ostrahu hranic a odhalování trestné činnosti. SNB sloužila především k udržení klidu v příhraničních oblastech, na nichž stále probíhaly odsuny Němců. Nově se konstituovaly z SNB útvary, které měly hlídat státní hranice. Tato funkce padla i na Josefův Důl. Josef Hasil nejednou potkal při hlídce prchající emigranty. Nikdy je však nezatkl, naopak jim ukázal směr nebo poradil, kudy mají jít.⁷⁷

První převod uskutečnil 20. října 1948. Jeho známý a kolega Zdeněk Vyleta potřeboval převést přes hranice tři osoby. V den převodu měl Josef Hasil hlídkovat na hranici. V pět hodin ráno se všichni vydali na mlhavou a sněhem zapadanou cestu. Podél rakouských

⁷⁶ ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. Josef Hasil. *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>.

⁷⁷ MOC, Pavel. *Šumavští převaděči*. České Budějovice: KOPP, 2021. ISBN 978-80-7232-539-9. s. 16–23.

hranic dovedli Hasil s Vyletou exulanty do Bavorska. Zde narazili na člena německé pohraniční policie, který stihl zatknout pouze Vyletu. Hasil stačil utéct a i přes obrovské vyčerpání se dostal zpět do ČSR do vesnice Nové Údolí, v níž v jednom domě požádal o azyl. Bohužel byl udán na místní stanici SNB.⁷⁸ Po výslechu byl převezen k vyššímu orgánu v Českých Budějovicích. Odtud putoval do vazby při Vojenském krajském soudu v Táboře. Do Tábora byl převezen i Zdeněk Vyleta, jelikož ČSR se domluvilo s Německem o jeho vydání zpět do vlasti. Koncem října byli oba posláni do Prahy na Pankrác.

Trest Josefa Hasila činil devět let těžkého žaláře, ztrátu občanských práv na deset let, peněžní trest 3 000 Kčs a zaplacení výloh za trestní řízení a pobyt ve vězení. U Zdeňka Vylety se trest lišil pouze v délce žaláře, která mu byla přirčena na patnáct let. Tento rozsudek byl vynesen v únoru 1949.⁷⁹ Odsouzení byli převezeni do Plzně na Bory a následně do Dolního Jiřetína u Mostu na práci v dolech.

Při důlních pracích se seznámil s vězněm Antonínem Vítkem, s nímž se mu 9. 5. 1949 podařilo uprchnout přes Žatec, Plzeň až na Šumavu a z ní do Německa. Po prověrce se stal Josef Hasil agentem americké zpravodajské služby CIC (Counterintelligence Corps).⁸⁰ Navázal kontakt se Třetím osvobozovacím bojem v Písku, skupinou, která se starala o spojení domácího odboje a exilu ve Francii. Josef Hasil naplno rozvinul svoji činnost převaděče a agenta-chodce. Komunistická strana se po celou dobu, kdy byla u moci, snažila Hasila dopadnout, nikdy se jí to již však nepodařilo. Výhodou Krále Šumavy byla jednak jeho malá výška, velmi dobrý sluch, znalost Šumavy a podle něj i pevná víra.

Jeho převaděčství skončilo rokem 1954, rozhodl se totiž odjet do USA. Zpočátku řešil především existenční problémy, byl zaměstnaný v restauraci, v níž myl nádobí, v řeznictví nebo v továrně jako obsluha lisů. Jeho finálním působištěm se stalo Chicago. Našel si práci u automobilové firmy a v roce 1974 se oženil se svojí sousedkou Eliškou Pavlíkovou. Eliška pocházela taktéž z ČSR, což nebyla náhoda, jelikož v Chicagu přebývala početná skupina československých emigrantů.

V Chicagu strávil zbytek svého života. Do Československa zavítal dlouho po převratu. Při návratu dostal Josef Hasil od prvního českého prezidenta Václava Havla Medaili

⁷⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. Josef Hasil. *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>.

⁷⁹ MOC, Pavel. *Šumavští převaděči*. České Budějovice: KOPP, 2021. ISBN 978-80-7232-539-9. s. 35–37.

⁸⁰ ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. Josef Hasil. *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>.

Za hrdinství při udělování vyznamenání 28. 10. 2001. Život Krále Šumavy vyhasnul 15. 11. 2019.⁸¹

3.2. Kilian Nowotny

Právoplatně je mezi Krále Šumavy zařazován i šumavský rodák Kilian Nowotny. Narodil se do rodiny pašeráka Josefa Nowotneho. Už od mala se svým otcem procházel Šumavu skrz na skrz, proto mohl v budoucnu vykonávat činnost převaděče.

Narodil se roku 1905 v Pláních na Vimpersku. Vyučil se řezníkem, a ačkoli se před druhou světovou válkou nezapojil do žádné strany, musel narukovat do německého nacistického námořnictva Kriegsmarine. Důvodem se stal sudetoněmecký původ jeho otce, který s rodinou bydlel v českém pohraničí. V roce 1943 byl zatčen Brity, na konci války se mu nicméně podařilo uniknout. Po válce se usadil v německém městě Röhrnbach, blízko hranic s Československem. Přestože si vydělával obchodem se dřevem, jeho pověst pašeráka přetrvávala. Díky tomu byl osloven americkou CIC, aby pro ni pracoval. Vykonával zároveň práci kurýra i převaděče.⁸²

Cest, které Kilian Nowotny používal k převodům, bylo několik. Často se vydával přes obec Borová Lada k obci Františkov, dále zamířil k Bučině a následně překročil hranice přes Černou horu do Německa. Neobvyklá nebyla ani trasa vedoucí přes Kvildu a Filipovu Hut'.⁸³

Za svoji kariéru převaděče dokázal dostat za hranice velké množství občanů tehdejšího Československa. Přestože není znám přesný počet, doložených případů převedených skupin, jež Kilian Nowotny vedl, je několik. Patří mezi ně jeden z jeho posledních převodů, který uskutečnil 5. dubna 1950. Za hranice se mu podařilo dostat rodinu Karla Mikeše, spolupracovníka americké CIC. Jelikož byl Karel Mikeš v Československu zapleten do vimperské převaděčské skupiny, musel uprchnout do Německa. V ČSR však zůstala jeho manželka a dvě děti. Kilian Nowotny se pro tento převod v Československu spojil s Josefem Pekem, novinářem a redaktorem časopisu Šumavský hraničář. Ten Kiliana znal, jelikož mu dodával zboží, které Kilian pašoval do Německa. Společně s Karlem Mikešem překročil Kilian 4. dubna hranice a bezpečně došli do obce Hrabice, kde Josef Pek bydlel s manželkou.

⁸¹ MOC, Pavel. *Šumavští převaděči*. České Budějovice: KOPP, 2021. ISBN 978-80-7232-539-9. s. 46–49.

⁸² HRACH, Vilém. *Šumava...: hranici přecházejte po půlnoci*. Praha: Cattacan, 2017. Místa a osudy. ISBN 978-80-903782-5-4. s. 16–20.

⁸³ Tamtéž, s. 58–59.

Druhého dne předali manželé Pekovi v Českých Budějovicích vzkaz o chystaném převodu Lídě Mikešové, manželce Karla Mikeše. S dětmi se téhož dne vypravila autem k Vimperku, kde je vyzvedl Josef Pek a odvezl do Hrabic. Ve večerních hodinách překročili všichni hranice. Cesta z Hrabic do Německa vedla přes obec Černá Lada, poté přehající museli přebrodit Teplou Vltavu, následně minuli obec Borová Lada, Knížecí Pláně a dostali se přes Červený potok až za hranice k obci Finsterau. Nedaleko této obce byli zadrženi německou pohraniční policií, která u nich objevila zbraně, jež si pro všechny případy vzali na převod s sebou. Telefonicky se dovolali do Pasova na americké vojenské velitelství, kde Mikeš působil, a ještě téhož večera byli propuštěni.⁸⁴

Poslední cestu vykonal Kilian Nowotny o měsíc později, tedy 5. května 1950, když převáděl dva muže.⁸⁵ Jedním z nich byl účetní Rudolf Veselý a druhý Bohumil Beneš, který pracoval po druhé světové válce krátce u StB. Oba dva muži opustili po únoru 1948 ČSR. Jelikož odešli bez svých rodin, chtěli se nyní pro ně vrátit a převést je na Západ.⁸⁶ Společně s nimi šel Otto Grabmüller, Kilianův kolega. Všichni čtyři se vydali 5. května v odpoledních hodinách od Finsterau směrem k hranici, kterou přešli po sedmé hodině večerní. Zlomový okamžik nastal zhruba o dvě hodiny později, kdy přišli přes Bučinu k místu, kde se stékají prameny ve Vltavu. Po přebrodění se dostali na louku, po níž se rozběhl jako první Kilian. Po chvíli začal někdo střílet.⁸⁷ Jednalo se o dva strážníky pohraničního útvaru Kvildy, kteří byli vysláni na noční hlídku a zpozorovali čtyři přebíhající osoby. Kiliana Nowotneho jedna ze střel zasáhla, proto se rozhodl rychle zmizet zpátky za hranice do Německa. Když se po několika kilometrech ocitl na německém území, rána krvácela čím dál víc. Naštěstí jej našla americká hlídka a dopravila do nemocnice. Po této zkušenosti se Kilian Nowotny rozhodl s převaděčstvím skončit a po zbytek života pracoval se dřevem. Ostatní členové skupiny byli postupně zadrženi a odsouzeni.⁸⁸

⁸⁴ MOC, Pavel. *Šumavští převaděči*. České Budějovice: KOPP, 2021. ISBN 978-80-7232-539-9. s. 182–186.

⁸⁵ HRACH, Vilém. *Šumava...: hranici přecházejte po půlnoci*. Praha: Cattacan, 2017. Místa a osudy. ISBN 978-80-903782-5-4. s. 22.

⁸⁶ Tamtéž, s. 28.

⁸⁷ Tamtéž, s. 38–42.

⁸⁸ Tamtéž, s. 29–31.

4. Akce „Zejbíš“

Převaděčů či převaděčských skupin existovala na Šumavě celá řada. Ne všechny příběhy převaděčů jsou dodnes známy a dochovány, stejně tak jako jejich převody. Tato kapitola však pojednává o případu, který přežil do současnosti. Jedná se o převaděčskou akci Zejbíš, v níž byl hlavním aktérem pan Josef Rejšek se svým bratrem Františkem. Důležitou součástí kapitoly je výpověď paní Marie Kotálové, pamětnice a dcery Josefa Rejška, která přináší pohled na tehdejší dobu a na otcovu činnost ze své vlastní zkušenosti.

Převaděčská akce nazvaná Zejbíš se odehrála v dnešní obci Javorná poblíž Železné Rudy. Obec dříve nesla jméno Seewiesen (česky Zejbíš) a později se přejmenovala na Javorná.⁸⁹

4.1. Život a převaděčská činnost Josefa Rejška

Josef Rejšek pocházel z Dražovic, v nichž se 9. 11. 1911 narodil. Jeho původní představa kovářské profese se nevyplnila, jelikož pracoval téměř po celý život v zemědělství. V roce 1938 si vzal Justinu Kreisovou, se kterou bydlel v Petrovicích u Sušice. Během druhé světové války se Josef živil zprvu ve Stuttgartu jako nádražní dělník a poté jako řadový pracovník v optickém závodě v Chlumu pod Hartmanicemi. Po skončení války začal vykonávat práci hajného v Gerlově Dvoře (osada u Svinné) pro rodinu Nekvasilů. Zároveň vstoupil do KSČ. Roku 1947 získal statek čp. 9 ve Svinné, kam se s rodinou přestěhovali. Ke statku přináleželo 14 hektarů polností. Jako komunista zastával od roku 1948 funkci předsedy tamějšího Národního výboru. I přes svoji politickou orientaci začal Josef Rejšek se svým bratrem převádět přes hranice. Jako převaděč musel znát Josef i jeho bratr František velmi dobře okolní šumavské lesy a terén.⁹⁰

První doložený převod se konal na jaře 1949. Šlo o útěk štábního strážmistra Státní národní bezpečnosti Josefa Vinického, obviněného z velezrady. Vinický se schovával u zejbíšského předsedy Národního výboru Miroslava Bohaty. Ten domluvil s Rejškem Vinického převoz na hranice. Josef Rejšek jej převezl na žebříňáku až do Železné Rudy, kde na ně čekal Josefův bratr František. Společně se vydali do míst, kde u česko-bavorských hranic stála hájenka, odkud Vinický v pořádku přešel na druhou stranu. V Německu se dostal

⁸⁹ HRACH, Vilém. *Šumava...: hranici přecházejte po půlnoci*. Praha: Cattacan, 2017. Místa a osudy. ISBN 978-80-903782-5-4. s. 255.

⁹⁰ Tamtéž, s. 260–262.

k americké kontrašpionážní službě CIC. Ještě několikrát se do ČSR vrátil a sám se stal agentem a převaděčem.⁹¹

Rejškův statek sloužil Vinickému a jiným agentům, které sem přiváděl, jako setkávací místo. Pravidelně se zde objevovaly osoby jako Ladislav Broul, Jaroslav Wolf, Eduard Špaček, Petr Červenec a Václav Mika. Na statku měli vyčleněnou jednu místnost, ve které mohli pár dní přebývat. Rejškova manželka Justina musela tajným hostům připravovat jídlo, manžel se s ní však o převaděčství vůbec nebavil.

Uskutečněných převodů provedla tato skupina ze Zejbiše hned několik. Jako příklad je možno uvést rodinu Tesařových z Klatov. Převedeni byli cestou z Rejškova statku přes Gerlovský les, Vlčí jámy a dále už za německé hranice.

Zásadním přelomem v činnosti zejbišského převádění se stal podzim roku 1949, kdy byla uskutečněna „akce Zejbiš“. Celý proces odstartoval pobyt dvou agentů, Václava Miky a Eduarda Špačka, na Rejškově statku od 27. 10. 1949. Agenti dostali od amerických zpravodajských služeb pokyny k zajištění informací týkajících se československého vojenského zabezpečení. Špaček měl také sehnat plán Plzně a časopisy Letectví a Naše vojsko. Ze statku se Eduard Špaček vydal 29. 10. autobusem do Plzně. Vždy, když ze statku odjížděla osoba spjatá s převaděčstvím či s agenty, uvědomil Josef Rejšek předem řidiče autobusu, koho poveze. Naneštěstí byl právě autobus se Špačkem zastaven hlídkou SNB v obci Běšiny. Aby měl Špaček čas na útěk, zastavil řidič až několik metrů za hlídkou. Špaček nepozorovaně unikl a do plzeňského bytu, kde na něj čekala manželka, dojel 30. 10. vlakem. Jeho pobyt na svobodě neměl dlouhého trvání, jelikož 4. 11. byl v bytě zatčen StB, která se o něm dozvěděla. Při tvrdém výslechu vyradil jména bratří Rejšků a základnu v Zejbiši. Ve výpovědi uvedl, že se na statku ve Svinné mají setkat 7. 11. všichni agenti z Německa a osoby, které se budou přes hranice převádět.

Statek ve Svinné byl nepozorovaně obsazen již 6. 11., k samotnému zásahu však došlo až dalšího dne kolem osmé hodiny ranní. Celkem 61 členů bezpečnostních složek z Plzně a Klatov se rozmístilo kolem statku. V půl sedmé ještě stačil Josef Rejšek nepozorovaně odjet na kole do obce Nemilkov, aby uhradil nově pořízený hovězí dobytek. Mezitím vyzvala obléhající jednotka obyvatele domu, aby se vzdali a vyšli ven. K žádné reakci nedošlo, a proto započala jednotka střelbu na statek, trvající zhruba dvě hodiny. Poté bylo z budovy

⁹¹ Rozsudek Státního soudu v Praze, VII. odděl., dne 27. května 1950. Soukromý archiv pamětnice paní Marie Kotálové z Javorné.

vyvedeno celkem šest osob. Mezi nimi byl jako jediný agent Václav Mika. Ostatní agenti se na statek měli teprve dopravit. Díky včasnému upozornění odvolali svoji cestu do Svinné ještě na hranicích. Důležitými zadrženými se stali také manželé z Prahy, Ladislav Fürst, bývalý náměstek generálního ředitele papírenského průmyslu, a Věra Fürstová, dcera bývalého ministra financí Karla Engliše.

Josef Rejšek byl zatčen ve stejný den kolem 16:00 u hospody v obci Čachrov nedaleko Javorné, u níž zapíjel novorozeného syna. Manželka Justina byla v té době v porodnici. O děti se před obléháním statku starala její sestra Růžena. Díky tomu, že se Justina Rejšková musela starat o novorozeně, nemohl ji stát odsoudit. Manželé spolu měli celkem sedm dětí, z čehož dva chlapci, František (12 let) a Josef (2 roky), odjeli do Petrovic ke své babičce do opatrovnictví. Justina se starala o zbývajících pět dětí, Věra (10 let), Anna (8 let), Marie (6 let), novorozený Pavel. Statek byl rodině zkonfiskován, proto se Justina musela s dětmi přestěhovat do osady Buchar u Javorné, kde pracovala jako dělnice v lese.⁹²

Soudní proces se s Josefem Rejškem a ostatními účastníky převodů na česko-bavorské hranici u Zejbiše konal od 24. 5. do 27. 5. 1950 u Státního soudu v Praze. Celkem bylo v tomto procesu obviněno dvacet šest osob. Josef Rejšek byl usvědčen z rozvracení a ničení lidově demokratického zřízení republiky, její hospodářské a společenské soustavy, dále z účasti na výzvědné činnosti zahraniční agentů, čímž spáchal zločin velezrady a vyzvědačství. Na základě těchto provinění dostal ze všech obviněných nejvyšší trest, a to těžký žalář na doživotí. Musel také zaplatit pokutu 10 000 Kč a veškerý majetek v jeho vlastnictví byl zkonfiskován. Společně s ostatními měl povinnost zaplatit veškeré náklady státu na vyšetřování a každý sám pak musel zaplatit státu výlohy vydané na výkon svého trestu. Úsměvný je fakt, že téměř všem obžalovaným byla odebrána občanská práva, zpět je měli nabýt až deset let po uplynutí výkonu trestu, přičemž Josef Rejšek se z vězení již neměl nikdy dostat. Obžalovaní se zároveň nesměli pohybovat po výkonu trestu v pohraničních oblastech.

František Rejšek si vyslechl podobný rozsudek jako jeho bratr Josef. V rozsudku se však neobjevil podíl na vyzvědačství zahraničních kurýrů. Naopak si nesl obvinění v podobě

⁹² HRACH, Vilém. *Šumava...: hranici přecházejte po půlnoci*. Praha: Cattacan, 2017. Místa a osudy. ISBN 978-80-903782-5-4, s. 260–278.

nepovoleného držení zbraně. Za spáchané zločiny mu byl vyměřen trest těžkého žaláře na patnáct let a pokuta 10 000 Kčs.⁹³

Josef Rejšek byl nakonec z vězení propuštěn roku 1964, byla mu prominuta i uložená pokuta. Jeho bratr František se dostal na svobodu o rok později. Jeho propuštění bylo podmíněčné desetiletou bezúhonností. Roku 1969 se Josef rozhodl podat návrh na přezkoumání rozsudku, na jehož základě byl odsouzen. O dva roky později stáhl návrh zpět, jelikož bylo jasné, že Krajský soud v Plzni se případem zabývat nebude. Se svojí manželkou dožil zbytek života v obci Dohaličky na Sušicku jako invalidní důchodce. Josef Rejšek zemřel 2. 5. 1974 a je pohřben na sušickém hřbitově.⁹⁴

4.2. Výpověď pamětnice paní Marie Kotálové

Paní Marie Kotálová prožívala období, v němž se odehrála „akce Zejbiš“, jako šestileté dítě. Měla celkem šest sourozenců, tři starší a tři mladší. Spoustu informací o tehdejšímu dění si pamatuje z vyprávění své maminky Justiny anebo tety Růženky. Když se paní Kotálová narodila, probíhala již druhá světová válka. V té době musel její otec pracovat jako dělník v Německu. Jeho ročník narození spadl k těm, které měly práci pro Němce jako povinnost. Po válce otec Josef koupil po Němcích chalupu ve Svinné se 14 ha půdy, začal hospodařit a po převratu roku 1948 také převádět.

O převaděčství se svými dětmi otec mluvil až když se vrátil z povinného výkonu trestu. Ani v době, kdy se svým bratrem převáděl, neměly děti o jeho činnosti tušení. Osoby, které chtěl pan Rejšek převést, schovával nejspíše na půdě v seně. Paní Kotálová vzpomíná, že se stejně tak na statku neobjevoval ani její strýc František, který jako jeho bratr Josef pomáhal převádět. Dle její výpovědi se scházeli především na Železné Rudě, kde František bydlel. Dnes si paní Kotálová spojuje s činností svého otce pouze jednu vzpomínku z dětství. Během jednoho večera, kdy byly děti s otcem na Bucharu (osada blízko obce Javorná), přišli za jejich otcem dva neznámí lidé. Otec dětem nařídil, aby je odvedly do Svinné, kde Rejškovi bydleli. Děti však nesměly jít s otcovými známými po hlavní cestě, ale přes les. Bylo to z toho důvodu, aby je nikdo neviděl a neudal.

⁹³ Rozsudek Státního soudu v Praze, VII. odděl., dne 27. května 1950. Soukromý archiv pamětnice paní Marie Kotálové z Javorné.

⁹⁴ HRACH, Vilém. *Šumava...: hranici přecházejte po půlnoci*. Praha: Cattacan, 2017. Místa a osudy. ISBN 978-80-903782-5-4. s. 283–287.

V den, kdy došlo ke střelbě na dům ve Svinné, v němž bydleli, odešly děti ráno do školy, aniž by zpozorovaly cokoli nevhodného. Ráno s nimi v domě byla pouze teta Růženka. Ta, na radu babičky paní Kotálové, pomáhala s domácností své sestře Justině, která byla v tu dobu v porodnici s novorozeným chlapcem. Právě tato skutečnost zachránila Justinu Rejškovou od soudního procesu, který by s ní byl jistě veden. Díky novorozenému chlapci mohla zůstat na svobodě, pracovat a starat se o všechny své děti. Přestože se Růženka, sestra paní Rejškové, ničím neprovinila, dostala v soudním procesu tři roky, jelikož se v době provedení akce „Zejbíš“ nacházela v domě, kde měli údajně přebývat i převaděči a kurýři. Na střeše rodinného ve Svinné jsou dodnes vidět stopy po střelbě.

Justina Rejšková se i s dětmi musela přestěhovat na Buchar. Komunisté rodině všechno zabavili, včetně krav a koní, které vlastnila. Paní Rejšková také obdržela od státu rozvodové papíry. Důvod pramenil z doživotního vězení pana Rejška. Jeho manželka, v domnění, že svého manžela již nikdy neuvidí, papíry podepsala a veškeré dokumenty po manželovi spálila.

Po vychození základní školy odešla paní Kotálová do učení a na internát do Třebechovic pod Orebem, kde strávila tři a půl roku. Domů se mohla vrátit pouze na Vánoce nebo o prázdninách. Výhodu v té době měly děti pocházející z rodin majetných rolníků. Na základě jejich třídního původu mohly studovat výběrové školy, např. střední zdravotní školu, což v případě paní Kotálové ani jejích sourozenců neplatilo.

Když byl pan Rejšek po 14 letech propuštěn, znovu se s paní Justinou vzali. Přestěhovali se do Dohaliček, obce pod svatoborem u Sušice. Josef Rejšek zde koupil chalupu, kterou se svým synem společně opravili. Jeho děti již byly dospělé, proto s nimi mohl o převaděčství mluvit. Vyprávěl jim o jednom převaděči, který převáděl v oblasti Kochánova (obec na Sušicku). Tento muž dokládal stinnou stránku převaděčství, jelikož exulanty vždy oloupil a měl je i zabít. Jméno tohoto muže se však paní Kotálová nikdy nedozvěděla. Její otec jim také ukázal jedinou cestu přes Gerlov a Vlčí jámy, skrze níž se svým bratrem převáděl.⁹⁵

⁹⁵ Rozhovor s paní Marií Kotálovou, dcerou Josefa Rejška, nar. 1943, vedla Michaela Černá ve dnech 27. 11. 2021 a 13. 9. 2022 v obci Javorná.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá tématem převaděčství na západních hranicích Šumavy. Je to část historie, která nedílně patří k vývoji naší země po únorovém převratu roku 1948. Obsah práce je strukturován tak, aby čtenáře seznámil s příčinami, které vedly k uzavření státních hranic a následnému rozvoji převaděčství v tehdejší Československu.

Práce začíná popisem situace před rokem 1948. Zaobírá se vývojem Československa po druhé světové válce a zmiňuje určité kroky komunistické strany, jež podnikala za účelem získání veškeré moci v ČSR. Po těchto příčinách převratu následuje popsání jeho průběhu, během něhož se komunistická strana stala jedinou vládnoucí stranou v zemi. Objasnění situace, která předcházela uzavření hranic a vzniku převaděčství, je důležité pro pochopení souvislostí mezi těmito historickými událostmi. Proto byly příčiny převratu a jeho realizace jedním z cílů práce.

Druhá kapitola je věnována následkům převratu a proměnám společenských poměrů ve státě. Práce uvádí, jaké skupiny občanů byly nejvíce postiženy a jakým způsobem byly perzekuovány. Tato část dále zahrnuje uzavření státních hranic. Přestože se zamezení volného pohybu na hranicích odehrávalo postupně, jedná se o důležitý mezník, který vedl k jednačtyřicetileté izolaci Československa a přetržení styků se západním světem. Popis zahrnuje podobu zabezpečení státních hranic, jež se během komunistické vlády měnilo a modernizovalo. Zavření hranic mělo za následek emigraci československých občanů, kteří měli pro únik ze země různé důvody. Někteří z nich se vraceli zpět jako agenti-chodci, aby splnili úkoly, jež jim uložily zahraniční zpravodajské služby, do nichž kurýři vstoupili. Mnozí z nich využívali pro ilegální přechod československých hranic obyvatel žijících v pohraničí. Ti dobře znali okolní krajinu, a díky tomu se z nich začali postupně utvářet převaděči. Cílem této části práce bylo vystihnout základní prvky vývoje poúnorové společnosti, zaměřit pozornost na podobu státních hranic a popsat činnost kurýrů a převaděčů.

Poslední z cílů, jež si bakalářská práce kladla, bylo představit čtenářům životy dvou známých šumavských převaděčů – Josefa Hasila a Kiliana Nowotneho. Těmto mužům se obecně přezdívalo Králové Šumavy. Oba dva znali velmi dobře oblast šumavských lesů, tudíž dokázali před případnými pohraničními hlídkami najít dobrý úkryt nebo cestu do bezpečí. Komunistická strana ani jednoho z nich nedokázala navždy polapit, proto je

jejich pojmenování namíste. Práce uvádí životy obou zmiňovaných, jejich původ a práci, a jako příklad uvádí některé převody, jež vykonali.

Do posledního vytyčeného cíle byl zahrnut i popis života Josefa Rejška. Tento muž bydlel se svou rodinou u obce Javorná, nacházející se v oblasti Železné Rudy. Přestože činnost převaděče vykonával poměrně krátce, dokázal pomoci několika lidem dostat se přes hranice. Kapitola, pojednávající o jeho životě a činnosti, se opírá o svědectví paní Marie Kotálové, jeho dcery a pamětnice. Je zajímavé sledovat, jak paní Kotálová, které v době otcova převaděčství bylo šest let, nahlížela na celou situaci. Otec jim o převaděčství nikdy nic neřekl, jelikož chtěl zamezit případnému šíření jakýchkoli informací o své nelegální činnosti. Změna nastala v době, kdy se otec vrátil z povinného výkonu trestu, který mu byl za převaděčství udělen. Poté sám svým dětem o převodech vyprávěl. Kapitola o životě a činnosti Josefa Rejška je mimo jiné zpracována podle Rozsudku Státního soudu v Praze, pořízeného během trestního řízení, vedeného s Josefem Rejškem za jeho převaděčskou činnost. Rozsudek zahrnuje popis jeho činnosti, provinění, kterých se během jejího vykonávání dopustil a výši přiřčeného trestu. Tento pramen získala paní Marie Kotálová při žádosti o otcovu rehabilitaci.

Celá práce je zpracována na základě dostupných zdrojů pramenů a literatury. V jednotlivých kapitolách je použita kompilace několika pramenů, věnujících se příslušnému tématu. Práce je doplněna o obrázkové přílohy (viz přílohy 1–6). Téma práce je poplatné i do dnešní doby, jelikož je stále díky pamětníkům aktuální. Na jeho základě je také důležité si připomínat, že události, které se v historii odehrály, mají vždy nějakou příčinu a nelze je hodnotit či pozorovat izolovaně.

Resumé

This bachelor thesis is devoted to the topic of smuggling on the western borders of Šumava after the February 1948 coup in Czechoslovakia. The smuggling occurred as one of the consequences of the takeover of power by Communist Party. The thesis begins with a description of the causes of the communist coup and its subsequent implementation. Then the changes in society and in the management of the state are presented. These include the closing of the state borders and the associated emigration of Czechoslovak citizens to the West. The work continues with a description of the activities of couriers and smugglers. The penultimate part describes the lives of two of the most famous smugglers from Šumava – Josef Hasil and Kilian Nowotny. The last chapter is devoted to the story of Josef Rejšek, who smuggled on the western borders of Šumava. This part of the thesis is complemented by an interview with Mrs. Marie Kotálová, witness and daughter of Josef Rejšek, and the result of the criminal proceedings from the judgment, coming from the private archive of Mrs. Marie Kotálová.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Rozsudek Státního soudu v Praze, VII. odděl., dne 27. května 1950. Soukromý archiv pamětnice paní Marie Kotálové z Javorné.

Literatura

BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: České politické diskurzy 1945–1948*. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0. 520 s.

HRACH, Vilém. *Šumava...: hranici přecházejte po půlnoci*. Praha: Cattacan, 2017. Místa a osudy, svazek 1. ISBN 978-80-903782-5-4. 303 s.

JÍLEK, Tomáš a kol. *Na hranici dvou světů: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7043-880-0. 47 s.

JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena. *Železná opona: česko-bavorská hranice 1948-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-900-1. 48 s.

KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv, svazek 68. ISBN 80-204-0145-8. 447 s.

KOČIAN, Jiří – DEVÁTÁ, Markéta a kol. *1948: Únor 1948 v Československu: Nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 978-80-7285-108-9. 345 s.

KRYSTLÍK, Tomáš. *Zamlčené dějiny*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-06-6. 183 s.

MOC, Pavel. *Šumavští převaděči*. České Budějovice: KOPP, 2021. ISBN 978-80-7232-539-9. 235 s.

PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*. Cheb: Svět křídel, 2010. ISBN 978-80-86808-88-8. 343 s.

PEJČOCH, Ivo. *Hrdinové Železné opony: útěky do svobodného světa s pomocí neobvyklých technických prostředků v letech 1949-1989*. Cheb: Svět křídel, 2008. ISBN 978-80-86808-52-9. 191 s.

PEJČOCH, Ivo. *Útěky za železnou oponu*. Cheb: Svět křídel, 2009. ISBN 978-80-86808-70-3. 191 s.

RANDÁK, Jan a kol. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé. Praha: Knižní klub, 2016. Universum. ISBN 978-80-242-5503-3. 432 s.

Securitas imperii. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. ISSN 1804-1612.

SVOBODA, Libor – TICHÝ, Martin. *Cesty za svobodou: kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-19-5. 245 s.

ŠMÍDA, Zdeněk. *Tajemství šumavské hranice*. Plzeň: Starý most, 2019. ISBN 978-80-7640-004-7. 237 s.

Internetové zdroje

BAŠTA, Jiří. Lidové milice: 1948-1969: nelegální armáda Komunistické strany Československa. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [Cit. 2023-02-23]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/10/LIDOVE-MILICE.pdf>. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 978-80-87211-87-8.

JIŘÍK, Václav. *Šumavská odysea* [online]. [Cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/sumavska-odysea-1254951/>. 1. elektronické vydání. Epocha, 2014. ISBN 978-80-7425-367-6.

KOLENOVSKÁ, Daniela – SMETANA, Vít. Kominforma – její založení a cesta k únoru 1948. *Československé dokumentační středisko* [online]. [Cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <http://www.csds.cz/cs/g6/4456-DS.html>.

MACHALA, Jan. Retribuce a parlamentní volby 1946. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [Cit. 2022-12-29]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no17/060-079.pdf>.

MICHÁLEK, Slavomír. Odmítnutí Marshallova plánu. *Dějiny a současnost* [online]. [Cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/7/odmitnuti-marshallova-planu/>.

Národní archiv. *Politické procesy 50. let* [online]. [Cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/politicke-procesy>.

RŮŽIČKA, Daniel. Sbor národní bezpečnosti (SNB). *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-01-21]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/snb.php>.

RYBÁŘ, Radek. Marshallův plán. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>.

ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. Josef Hasil. *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>.

TOTEV, Jonko. Krčmaňská aféra. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-02-01]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/a_krcman.php.

TOTEV, Jonko. Únor 1948: události po Únoru 1948. *Totalita.cz* [online]. [Cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/1948/1948_04.php.

Vláda České republiky. *Doba poválečná* [online]. 20. 12. 2008 [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/urad-vlady/historie/doba-povalecna-1945---1948-50552/>.

Vláda České republiky. *Jak to bylo v únoru 1948. Před 60 lety se komunisté dostali k moci* [online]. 25. 2. 2008 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/jak-to-bylo-v-unoru-1948--pred-60-lety-se-komuniste-dostali-k-moci-31790/>.

Orální prameny

Rozhovor s paní Marií Kotálovou, dcerou Josefa Rejška, nar. 1943, vedla Michaela Černá ve dnech 27. 11. 2021 a 13. 9. 2022 v obci Javorná.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka železné opony na Prášílsku.

Příloha č. 2: Josef Hasil.

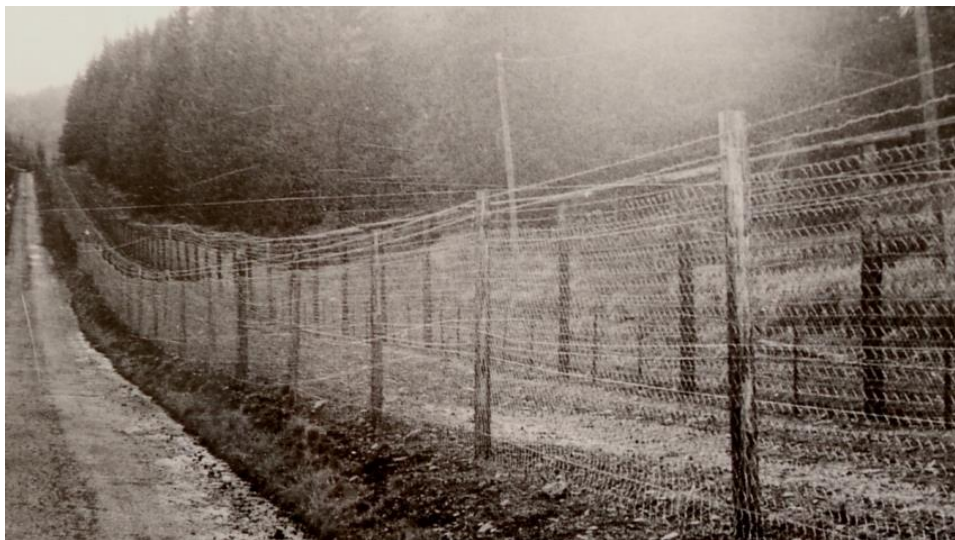
Příloha č. 3: Rodinný dům Josefa Rejška ve Svinné.

Příloha č. 4: Detail střechy, v níž jsou dodnes vidět známky střelby.

Příloha č. 5: Rozsudek Státního soudu v Praze.

Příloha č. 6: Fotografie paní Marie Kotálové, pamětnice a dcery převaděče Josefa Rejška.

Příloha č. 1: Ukázka železné opony na Prášílsku.⁹⁶

Příloha č. 2: Josef Hasil.⁹⁷

⁹⁶ ČEKANOVÁ, Markéta. Šumava: za dráty byla svoboda, před nimi pustina [foto]. 25. 7. 2020. In: *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/mista/sumava-za-draty-byla-svoboda-pred-nimi-pustina>.

⁹⁷ Josef Hasil. [foto]. In: *Paměť národa* [online]. [Cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/hasil-josef-1924>.

Příloha č. 3: Rodinný dům Josefa Rejška ve Svinné.⁹⁸

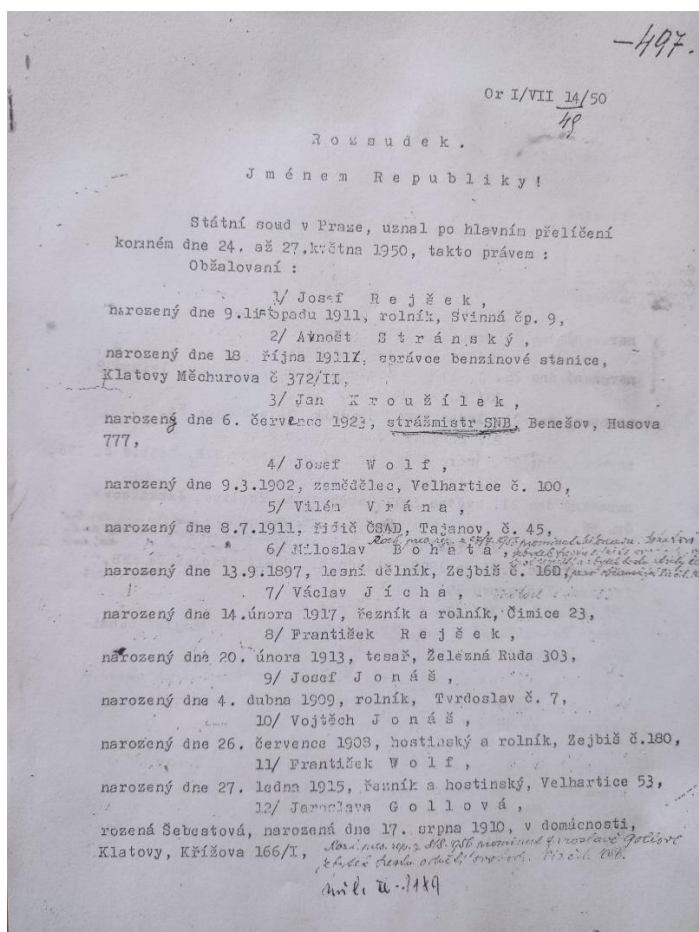
Příloha č. 4: Detail střechy, v níž jsou dodnes vidět známky střelby.⁹⁹

⁹⁸ Foto Michaela Černá.

⁹⁹ Foto Michaela Černá.

Příloha č. 5: Rozsudek Státního soudu v Praze.¹⁰⁰

Příloha č. 6: Fotografie paní Marie Kotálové, pamětnice a dcery převaděče Josefa Rejška.¹⁰¹

¹⁰⁰ Foto Michaela Černá.

¹⁰¹ Foto Michaela Černá.